

Мартинишин Г.Р.

*к.ю.н., доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Львівський інститут економіки і туризму*

Martynyshyn Galyna

Lviv Institute of Economics and Tourism

Супко Н.Б.

студентка,

Львівський інститут економіки і туризму

Sypko Nataliia

Lviv Institute of Economics and Tourism

Радняний М.О.

студент,

Львівський інститут економіки і туризму

Radnyany Mykhailo

Lviv Institute of Economics and Tourism

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

COMPETITIVENESS OF THE TOURIST INDUSTRY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION: PROBLEMS AND FEATURES OF DEVELOPMENT

Анотація. У статті аналізуються вплив глобалізації та її проявів на формування нових тенденцій розвитку світового ринку туристичних послуг, основи для вироблення комплексної концепції підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств, а також пошук можливостей розвитку ринку туристичних послуг для сприяння економічному зростанню. Досліджено основні публікації вітчизняних та іноземних науковців щодо тенденцій розвитку світової туристичної індустрії. Зазначено низку чинників, які впливають на розвиток туристичної індустрії. З погляду міжнародного туризму досліджено один з основних показників, який характеризує певний рівень розвитку туризму країни у світі – індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму. Встановлено основні проблеми та пріоритетні напрями розвитку туристичної індустрії в умовах пандемії COVID-19. Проаналізовано темпи розвитку туристичної індустрії, які впливають на розвиток міжнародного туризму країни в умовах глобалізації.

Ключові слова: туристична індустрія, ринок туристичних послуг, конкурентоспроможність, індекс конкурентоспроможності, глобалізація, економічний розвиток.

Постановка проблеми. Розвиток світового господарства значною мірою характеризується зростанням сфери послуг, в якій туристичний ринок є найбільш динамічним. Тенденції розвитку туризму характеризуються тісною конкуренцією між країнами. Для забезпечення успіху на ринку туристичні підприємства повинні прагнути до збільшення продуктивності

праці, підвищення якості обслуговування за помірних цін, удосконалення форм організації обслуговування споживачів і збільшення на цій основі прибутку. На розвиток потенціалу туристичного бізнесу суттєво впливають глобалізаційні процеси. Сьогодні актуальними стають дослідження зовнішніх та внутрішніх чинників, які сприяють розвитку та підвищенню конкурентоспроможності туристичної індустрії для реалізації потенційних можливостей світового туристичного ринку, особливо в умовах пандемії COVID-19.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії знайшли відображення у публікаціях численних сучасних зарубіжних та вітчизняних фахівців. Серед них слід виділити роботи таких учених, як А. Бойченко, М. Босовська, О. Булатова, Н. Блах, Р. Гласер, І. Гордієнко, А. Грянило, Я. Дубенюк, В. Зайцева, О. Лозова, О. Любіцева, М. Онисько. Деякі аспекти функціонування світової туристичної індустрії в умовах глобалізаційних змін розглянуто у роботах Ф. Ашера, А. Дурович, М. Кабушкіна, В. Кифяка, К. Каца, А. Моррісона, Дж. Уокера, Г. Харріса. Віддаючи належне науковому доробку названих авторів, слід відзначити, що питання конкурентоспроможності основних векторів сучасного розвитку туристичної індустрії, визначення впливу глобалізації та її проявів на формування нових тенденцій розвитку світового ринку туристичних послуг, особливо в умовах сучасних викликів пандемії COVID-19, досі не набули системного характеру та залишаються недостатньо розкритими. Пандемія, спричинена вірусом COVID-19, додала нових викликів та ще більше ускладнила

процес формування міжнародного туризму як високоефективної, конкурентоспроможної галузі. На перший план вийшли питання утримання галузі в умовах кризи, недопущення її падіння до тих позначок, які унеможливають саме існування туризму, не лише міжнародного, а й внутрішнього. Як наслідок, вивчення теоретичних і практичних питань стабілізації функціонування ринку туристичних послуг, запобігання негативному впливу карантинних обмежень та подальшого забезпечення стійкості діяльності підприємств туристичної сфери є не просто актуальним, багатограним та комплексним, а висувається в розряд першочергових завдань у сучасних динамічних змінах економічного середовища. Сьогодні існують передумови для відновлення роботи підприємств туристичної індустрії. Перше завдання в даній ситуації – зберегти внутрішній туризм. У перспективі для залучення іноземних туристів необхідно усунути перешкоди, пов'язані з різними формами обмеження пересування туристів у світі. Оскільки сучасні складні соціально-економічні процеси в країні та світі змушують підприємства туристичної індустрії постійно моніторити та коригувати свою поведінку на ринку, саме це спонукає до проведення в даній статті новітніх досліджень стосовно визначення глобалізаційних тенденцій розвитку туристичної індустрії в умовах пандемії.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз впливу глобалізаційних процесів на формування тенденцій розвитку туристичної індустрії та визначення нових шляхів підвищення його конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Розвиток міжнародної економічної діяльності в країнах суттєво впливає на активізацію глобальних тенденцій у світовій економіці, перетворює глобалізацію на самостійну силу, яка посилюється під впливом низки чинників (факторів) (табл. 1).

Ефективне поєднання дії цих чинників є особливо важливим для підприємств, які функціонують на міжнародному ринку туристичних послуг, оскільки вплив глобалізаційних процесів особливо відчутний. Для суб'єктів туристичної індустрії це,

наприклад, може бути формування більш якісних туристичних продуктів чи вихід на нові туристичні ринки, що, своєю чергою, посилює глобальну конкуренцію. Власне, однією з провідних тенденцій сучасної глобалізації є виникнення глобальної конкуренції, яка має місце за таких умов:

- конкурентні національні умови є тісно пов'язаними між собою;
- сформовано єдиний світовий ринок;
- міжнародні економічні відносини є незворотними;
- на конкурентні позиції підприємства на одному національному ринку або сегменті ринку значно впливають її позиції на інших ринках [3].

Оскільки конкурентоспроможність туристичного підприємства у наукових джерелах розглядається як здатність туристичного підприємства систематизувати і реалізувати в майбутньому сукупний потенціал, що надає можливість підприємству займати стійке положення на ринку, реалізовувати основні цілі, ефективно взаємодіяти з партнерами і мати економічну перевагу над конкурентами, то показником, який характеризує глобальну конкурентоспроможність, є його індекс.

Індекс глобальної конкурентоспроможності складений зі 113 змінних, які детально характеризують конкурентоспроможність країн світу, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. Сукупність змінних на дві третини складається з результатів глобального опитування керівників компаній (щоб охопити широке коло чинників, що впливають на бізнес-клімат у досліджуваних країнах), а на одну третину – із загальнодоступних джерел (статистичні дані і результати досліджень, що здійснюються на регулярній основі міжнародними організаціями) [1].

Згідно з даними Всесвітнього економічного форуму, за останні два роки Україна піднялася на 10 пунктів в Індексі конкурентоспроможності у сфері подорожей і туризму. Країна перемістилася з 88-го на 78-е місце і набрала 3,7 бали із семи можливих. Рейтинг складала з 15 факторів – від бізнес-умов до гігієни [2]. Першу трійку лідерів формують три європей-

Таблиця 1

Чинники та їх особливості впливу на підприємств туристичної індустрії

Чинники	Особливості впливу на діяльність підприємств туристичної індустрії
Політичні	– стабільність політичної ситуації; – активність діяльності суб'єктів прийняття політичних рішень; – характер ідеологічної спрямованості таких суб'єктів; – вплив нормативно-правової системи
Економічні	– показники інфляції; – рівень впливу системи оподаткування; – коливання курсу національної валюти відносно валют інших країн; – розвиненість банківської системи держави; – наявність ринкової інфраструктури; – ефективність використання фінансових ресурсів
Демографічні	– динаміка чисельності та приросту населення; – рівень урбанізації; – міграція населення; – віковий склад населення; – рівень народжуваності та смертності
Соціально-психологічні	– соціокультурні та етнічні особливості; – збереження ресурсів культурної спадщини країни
Технологічні	– рівень науково-технічного прогресу; – особливості впровадження та застосування новітніх технологій; – інформаційне забезпечення управління; – рівень організації контролю маркетингу

Джерело: сформовано авторами

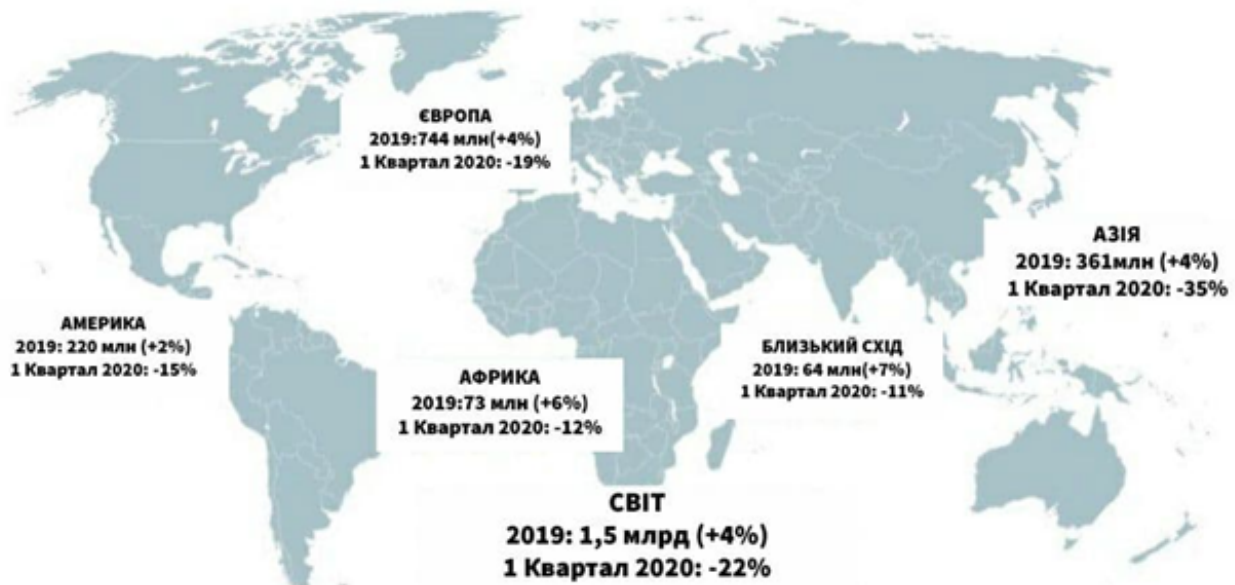

Рис. 1. Статистика міжнародних туристичних потоків у світі за 2019–2020 рр. (I квартал)

Джерело: складено за [4]

ські країни: Іспанія, Франція, Німеччина; Америка посідає 5-е місце. Серед країн-сусідів на 42-му місці в рейтингу Польща, Румунія – на 56-му, Молдова – на 103-му. Країни, які користуються найбільшою популярністю в українських туристів: Єгипет – 65 Туреччина – 43, Болгарія – 45, Італія – 8, Греція – 25.

Сьогодні до існуючих проблем у туристичній індустрії долучилася світова пандемія COVID-19, яка справляє значний вплив на регіони світу. Наявні дані показують, що кількість прибулих міжнародних туристів різко зменшилася у першому кварталі 2020 р. (-22%), при цьому можливі сценарії року вказують на щорічне зниження від 60% до 80% порівняно з показниками 2019 р. залежно від темпів пом'якшення обмежень на поїздки (рис. 1).

На рисунку можна побачити різницю в 67 млн міжнародних прибуттів за I квартал 2020 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року. Азія – перший регіон, який постраждав від впливу COVID-19: у I кварталі 2020 р. кількість прибулих зменшилася на 35%. Другим найбільш постраждалим регіоном була Європа із 19%-м зниженням, Америка – 15%, Африка – 12% та Близький Схід – 11% (рис. 2).

За даними ВТО, втрати туристичного бізнесу за період пандемії можуть досягти близько 1 трлн дол. За перші вісім місяців пандемії COVID-19 цього року прибуток від туристичного бізнесу знизився на 730 млрд дол. США порівняно з аналогічним періодом минулого року. Для туристичної індустрії почалося нове життя, відколи світ оголосив про обмеження в пересуванні як земним, так і повітряним транспортом. Бізнес переживає величезні зміни. Криза торкнулася близько 120 млн людей, які працюють у туристичному бізнесі по всьому світу. Масштаби втрат колосальні. Щоб зберегти туристичний бізнес, підприємства вимушені реорганізувати свою роботу. Наприклад, авіакомпанії, які займалися пасажирськими перевезеннями, почали виконувати вантажні. Готелі та ресторани почали пропонувати послуги клінінгу та кейтерингу. Туроператори почали пропонувати максимально вигідні умови для клієнтів, аби уникнути руйнівного для себе масового анулювання турів. Агенції постійно оновлюють свою систему бронювання та

заохочують не відмінити тури, а переносити на подальший час, пропонуючи максимально комфортні умови.

З огляду на існуючі проблеми, які посилилися під впливом світової пандемії, представлено три сценарії можливого розвитку туристичної індустрії в 2020 р.

Перспективи 2019 р. кілька разів знижувалися з тих пір, як спалах і невизначеність продовжують домінувати. Поточні сценарії вказують на можливе зниження кількості прибулих із 58% до 78% протягом року. Вони залежать від швидкості стримування та тривалості обмежень на поїздки та закриття кордонів. Наступні сценарії на 2020 р. базуються на трьох можливих датах поступового відкриття міжнародних кордонів.

Розроблені сценарії не є прогнозними, вони відображають три можливі моделі щомісячної зміни прибуттів (із квітня по грудень 2020 р.), припускаючи, що обмеження на поїздки почали знімати і відкривати державні кордони: «Сценарій 1 заснований на поступовому відкритті міжнародних кордонів та послабленні обмежень на поїздки з початку липня. Сценарій 2 заснований на поступовому відкритті міжнародних кордонів та послабленні обмежень на поїздки з початку вересня. Сценарій 3 заснований на поступовому відкритті міжнародних кордонів та послабленні обмежень на поїздки лише з початку грудня».

Ці сценарії відображають три поступові кроки нормалізації, за якої щомісячне зниження кількості прибулих починає відступати у відповідні місяці і не спостерігається значного або тривалого погіршення пандемії, що впливає на умови подорожей після цього. Усі три сценарії враховують зниження кількості прибулих до грудня 2020 р., хоча й у різному обсязі (рис. 3).

«За цих сценаріїв вплив втрати попиту на міжнародні поїздки може обернутися певними втратами:

- у 850 млн від 1,1 млрд міжнародних туристів;
- експорту від туризму в 910 млрд дол. США від 1,2 трлн дол. США.

Також під загрозою може опинитися 100 млн прямих робочих місць від 120 млн існуючих у сфері туризму. Це, безумовно, найгірша ситуація, з якою стикався міжнародний туризм від

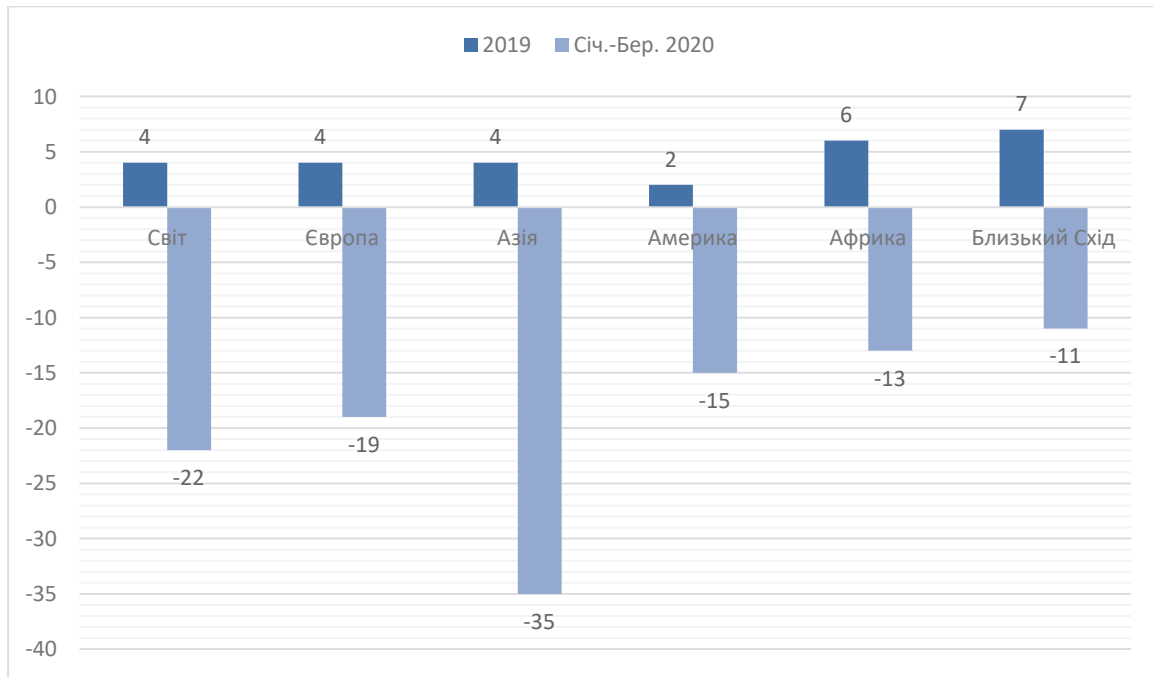

Рис. 2. Прибуття міжнародних туристів, 2019 р. та I квартал 2020 р. (зміна у %)

Джерело: складено за [4]

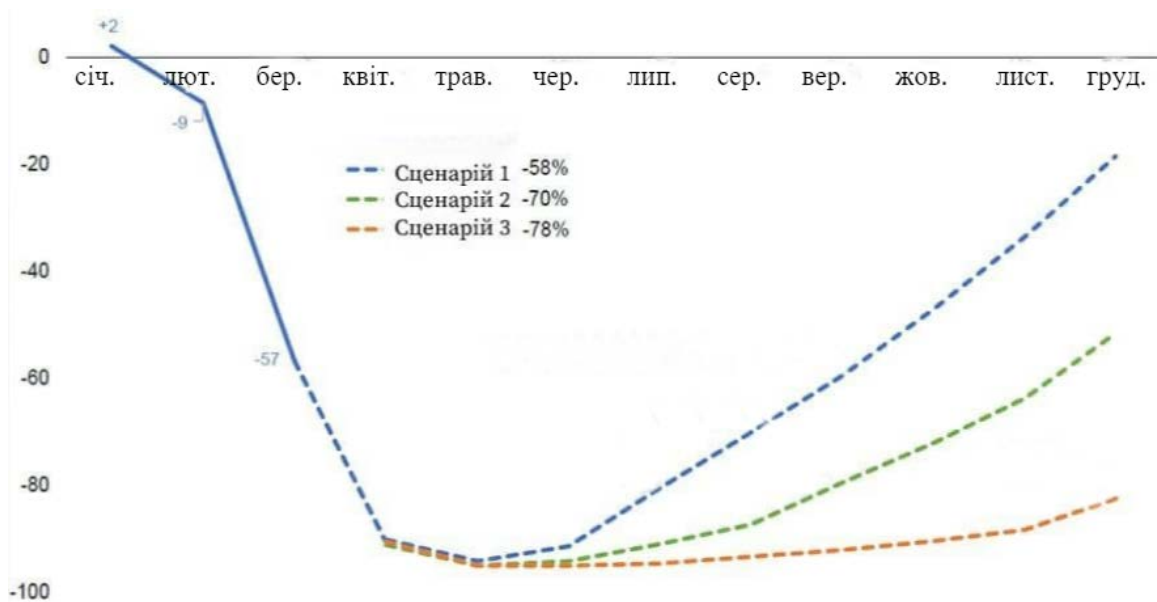

Рис. 3. Прибуття міжнародних туристів у 2020 р.: три сценарії (щомісячна зміна за рік, %)

Джерело: складено за [5]

початку 1950 р. Вплив даної ситуації відчуватиметься різною мірою в різних регіонах» [5].

Сьогодні COVID-19 продовжує нещадно вдаряти по туристичній індустрії. Водночас експерти прогнозують, що повністю туристична індустрія повернеться у звичний темп лише у другій половині 2021 р. Внутрішній туризм може стати вирішальним у кризові періоди. Нинішня криза дає можливість країнам переоцінити свій внутрішній туризм та реалізувати політику, що заохочує внутрішні подорожі. Хоча міжнародному туризму часто приділяється більша увага, оскільки він приносить більші доходи від експорту, проте в умовах пандемії країни з

більшою часткою внутрішнього туризму, швидше за все, відновляться раніше.

Висновки і пропозиції. Тенденції розвитку туризму характеризуються тісною конкуренцією між країнами. Для забезпечення успіху на ринку туристичні підприємства повинні прагнути до збільшення продуктивності праці, підвищення якості обслуговування за помірних цін, удосконалення форм організації обслуговування споживачів і збільшення на цій основі прибутку. Основною проблемою протягом останніх двох років для світового туризму став спалах COVID-19, який вплинув на країни в різний час, по-різному і різною мірою. Однак у

всьому світі реакція на стримування пандемії перетворилася на загальнодержавні обмеження та широке впровадження обмежень на подорожі та закриття кордонів, що робить туристичну індустрію однією з найбільш постраждалих секторів економіки чи не кожної країни. В окремих країнах вплив COVID-19 на туризм значний, оскільки вимагає потужної підтримки на національному та міжнародному рівнях через відповідні державні установи.

Література:

1. Індекс конкурентоспроможності. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 15.10.2020).
2. Україна піднялася на 10 позицій у рейтингу туристичної привабливості. *ВЕФ*. URL: https://espreso.tv/news/2019/09/10/ukrayina_pidnyalasya_na_10_pozyciy_u_reytyngu_turystychnoyi_pryvablyvosti_vef (дата звернення: 13.10.2020).
3. Ціхановська В.М., Ковальчук С.Я. Тенденції розвитку світового ринку туристичних послуг в умовах посилення глобалізаційних процесів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 7. С. 86–89.
4. UNWTO World Tourism Barometer May 2020 Special focus on the Impact of COVID-19 (Summary). URL: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284421817> (дата звернення: 15.10.2020).

5. UNWTO Briefing Note – Tourism and COVID-19, Issue 1. *How are countries supporting tourism recovery*. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284421893> (дата звернення: 15.10.2020).

References:

1. Competitiveness Index. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki> (accessed 15 October 2020).
2. Ukraine has risen 10 places in the WEF tourist attraction rating. Available at: https://espreso.tv/news/2019/09/10/ukrayina_pidnyalasya_na_10_pozyciy_u_reytyngu_turystychnoyi_pryvablyvosti_vef (accessed 13 October 2020).
3. Tsikhanovska V.M., Kovalchuk S.Ya. (2015) Tendencies of development of the world market of tourist services in the conditions of strengthening of globalization processes [Trends in the development of the world market of tourist services in the context of increasing globalization processes]. *Global and national economic problems*, no. 7, pp. 86–89.
4. UNWTO World Tourism Barometer May 2020 Special focus on the Impact of COVID-19 (Summary). Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284421817> (accessed 15 October 2020).
5. UNWTO Briefing Note – Tourism and COVID-19, Issue 1. *How are countries supporting tourism recovery*. Available at: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284421893> (accessed 15 October 2020).

Аннотація. В статті аналізуються впливи глобалізації та її проявлених на формування нових тенденцій розвитку мирового ринку туристических услуг, основи для виработки комплексной концепции повышения конкурентоспособности туристических предприятий, а также поиск возможностей развития рынка туристических услуг для содействия экономическому росту. Исследованы основные публикации отечественных и зарубежных ученых, касающиеся тенденций развития мировой туристической индустрии. Отмечен ряд факторов, которые влияют на развитие туристической индустрии. С точки зрения международного туризма исследован один из основных показателей, который характеризует определенный уровень развития туризма страны в мире, – индекс конкурентоспособности путешествий и туризма. Установлены основные проблемы и приоритетные направления развития туристической индустрии в условиях пандемии COVID-19. Проанализированы темпы развития туристической индустрии, которые влияют на развитие международного туризма страны в условиях глобалізації.

Ключевые слова: туристическая индустрия, рынок туристических услуг, конкурентоспособность, индекс конкурентоспособности, глобалізация, экономическое развитие.

Summary. The development of the world economy is largely characterized by the growth of the service sector, in which the tourism market is the most dynamic. Trends in tourism are characterized by close competition between countries. To ensure success in the market, tourism enterprises must strive to increase productivity, improve the quality of service at reasonable prices, improve the forms of customer service and increase profits on this basis. The development of the potential of the tourism business is significantly influenced by globalization processes. Therefore, the study of external and internal factors that contribute to the development and competitiveness of the tourism industry to realize the potential of the global tourism market, especially in the context of the COVID-19 pandemic, is becoming relevant today. The article analyzes the impact of globalization and its manifestations on the formation of new trends in the global market of tourism services, the basis for developing a comprehensive concept of increasing the competitiveness of tourism enterprises, as well as finding opportunities for tourism services to promote economic growth. The main publications of domestic and foreign scientists on the trends of the world tourism industry are studied. A number of factors influencing the development of the tourism industry are indicated. From the point of view of international tourism, one of the main indicators that characterizes a certain level of tourism development in the world – the index of competitiveness of travel and tourism – was studied. The main problems and priority directions of development of the tourist industry in the conditions of the COVID-19 pandemic are established. The pace of development of the tourism industry, which affects the development of international tourism in the context of globalization, is analyzed. The main problem for the last two years for world tourism has been the COVID-19 outbreak, which has affected countries at different times, in different ways and to different degrees. However, around the world, the response to pandemic containment has turned into nationwide restrictions and the widespread introduction of travel restrictions and border closures, making the tourism industry one of the most affected sectors of the economy in almost every country. In some countries, the impact of COVID-19 on tourism is significant, as it requires strong support at the national and international levels through relevant government agencies.

Keywords: tourism industry, market of tourist services, competitiveness, competitiveness index, globalization, economic development.